

УДК 159.96

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-10\(28\)-395-409](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-10(28)-395-409)

Синишина Вікторія Михайлівна доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», пл. Народна, 3, м. Ужгород, тел. (095) 540-06-13, [https:// orcid.org/0000-0002-7993-1638](https://orcid.org/0000-0002-7993-1638)

ВПЛИВ КОГНІТИВНО-СТИЛЬОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті зроблена спроба з'ясувати сучасний стан дослідження когнітивного інтелекту та когнітивних стилів. З'ясовано, що когнітивний стиль впливає на всі сфери життєдіяльності людини, оскільки він характеризується індивідуальними відмінностями між людьми в способах розв'язання та рішення проблем, а також визначає "стилі учіння", які проявляються у наданні переваг тому чи іншому способу навчальної діяльності.

Узагальнено визначення когнітивних стилів. Виначено, що когнітивний стиль – це відносно стійкі пізнавальні стратегії, які відображаються в індивідуальному сприйнятті та обробці інформації, а також в її структуризації, оцінюванні та контролі.

Теоретично розглянуто зв'язок полезалежності/полenezалежності з рівнем освіти (більш високий рівень освіти пов'язаний з більш незалежним перцептивним стилем) та навчальною успішністю. Вказано, що когнітивні стилі виконують адаптивну функцію, що визначається способом адаптації особистості до вимог діяльності та соціального середовища; компенсаторну, оскільки формування різноманітних когнітивних стилів відбувається з урахуванням слабких сторін і з опорою на сильні сторони особистості. Отже, визначено, що когнітивний стиль стає фундаментом для розвитку зрілої особистості та її можливостей, інтелектуальних потенцій. Вказано на зв'язок когнітивних стилів з більш ефективними та продуктивними стратегіями для розвитку аналітичного та критичного мислення, що у свою чергу, є одним із чинників, що уможливорює та ефективно впливає на використання людиною дієвих копінг-стратегій і сприяє розвитку адаптивності та стресотійкості особистості.

Вказано, що когнітивний стиль стосується не тільки оцінки проблеми та ситуації, а й «особистого Я», тобто стилі акумулюють і процес рефлексії, що дозволяє критично аналізувати, оцінювати й осмислювати свою поведінку в різних ситуаціях, моделювати відповідь на ситуацію та вносити зміни

відповідно до мінливих умов, пристосовуватися до ситуації, проектувати, прогнозувати ймовірний результат подій.

Ключові слова: когнітивні стилі, полезалежний, полenezалежний, пізнавальна сфера, інтелектуальні відмінності, когнітивна оцінка.

Synyshyna Viktoriia Mykhaylivna Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, State institution of higher education «Uzhhorod National University», Narodna Square, 3, Uzhhorod, tel.: (095) 540-06-13, <https://orcid.org/0000-0002-7993-1638>

INFLUENCE OF COGNITIVE-STYLE CHARACTERISTICS OF THE COGNITIVE SPHERE ON PERSONAL LIFE ACTIVITIES.

Abstract. The article attempts to find out the current state of research on cognitive intelligence and cognitive styles. It was found that cognitive style affects all spheres of human activity, as it characterizes individual differences between people in the ways of posing and solving problems, as well as "learning styles", which are manifested in giving preference to one or another method of educational activity.

The definition of cognitive styles is summarized. It was determined that cognitive style is relatively stable cognitive strategies that are reflected in individual perception and processing of information, as well as in its structuring, evaluation and control.

The connection of field dependence/field independence with the level of education (a higher level of education is associated with a more independent perceptual style) and academic success is theoretically considered. It is indicated that cognitive styles perform an adaptive function, consisting in the adaptation of the individual to the requirements of activity and social environment; compensatory, since the formation of style is built taking into account the weaknesses and relying on the strengths of individuality. So, it is determined that the cognitive style becomes the foundation for the development of a mature personality and its intellectual capabilities in particular. The relationship between certain poles of cognitive styles with more effective opportunities for the development of critical thinking is indicated, which in turn, as one of the possible factors, will influence the use of productive coping strategies by a person and contribute to improving the general level of stress resistance of an individual.

It is indicated that cognitive assessment concerns not only the situation, but also "one's self", that is, it also accumulates the process of reflection, which allows one to reflect and critically evaluate and understand one's behavior in various situations, to make changes in accordance with critical or changing conditions, to adapt to the situation and predict the likely outcome of events.

Keywords: cognitive styles, field-dependent, field-independent, cognitive sphere, intellectual differences, cognitive assessment.

Постановка проблеми. Феноменологію інтелектуальної діяльності як психологічну проблему почали досліджувати у 50-х роках ХХ століття американські психологи, які синтезували загальні закономірності інтелекту та його індивідуальні властивості. Предметом вивчення стали різноманітні індивідуальні відмінності у способах сприйняття та переробки інформації, що отримали назву когнітивних стилів.

Незважаючи на те, що в психології впродовж тривалого часу, ще з минулого століття, обговорювалися питання когнітивно-стильових характеристик, ця проблема наразі залишається дискусійною.

Тривають суперечки щодо визначення місця і ролі когнітивних стилів як складової психічної будови особистості. І хоча, починаючи з 50-х років минулого століття, щорічно здійснюються дослідження та публікуються результати різноманітних досліджень, в яких описуються нові закономірності когнітивного інтелекту, ці результати не повністю сприяють розумінню природи когнітивних стилів, виникають нові, як правило, більш складні теоретичні та практичні запитання. Нові наукові дані, що отримуються, часто протирічать з виявленими раніше, або носять суперечливий, а іноді й обмежений характер. Вони частіше викликають нові запитання та формують появу нових проблем, ніж вирішують вже існуючі. І саме тому сучасний стан дослідження когнітивного інтелекту та когнітивних стилів наразі є надзвичайно актуальним, а процес їх розвитку становить неабиякий інтерес для психологічної науки.

Сучасні науковці стверджують, що когнітивний стиль впливає на всі сфери життєдіяльності людини. Оскільки він характеризує індивідуальні відмінності між людьми в способах постановки і розв'язання проблем, а також відмінності в “стилях учіння”, які проявляються у наданні переваг тому чи іншому способу навчальної діяльності. Саме цей аспект є вельми актуальним для впровадження компетентнісного навчання.

Однак, значення феномену когнітивних стилей вбачається не тільки у факті існування індивідуальних відмінностей в інтелектуальній діяльності, когнітивні стилі – це ще й важливі інструменти, за допомогою яких формується ефективна соціалізація особистості та вибудовується індивідуальна |“картина світу” та розуміння власного “Я”. Таким чином, когнітивні стилі виступають в якості своєрідних провідників між внутрішнім світом особистості та оточуючої реальності, що уможлиблює та забезпечує, в кінцевому рахунку, індивідуальність та неповторність інтелектуальних можливостей кожної окремо взятої особистості з різним унікальним складом розуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій психологічній літературі існує значна кількість підходів до вивчення поняття „когнітивний стиль”. Узагальнюючи проаналізовані визначення, можна зазначити, що когнітивний стиль – це відносно стійкі пізнавальні стратегії, які відображаються в індивідуальному сприйнятті та обробці інформації, а також в її структуризації, оцінюванні та контролі. Цієї точки зору притримуються Р. Гарднер, Є.П. Ільїн, Г. Клаус, Т.В. Корнілова, О.М. Мітіна, Г.В. Парамей, Г. Уїткін, Р. Фарбі, М.О. Холодна М.А., І.П. Шкуратова та багато інших сучасних дослідників.

Активне вивчення когнітивних стилей прослідковується і у роботах українських психологів: Л.Л. Жердецької, Г.В. Куценка, С.Д. Максименка, О.Б. Напрасної, І.Д. Пасічника, О.П. Пісоцького А.А. Студенікіна. Головна наукова концепція стильового підходу цих вчених полягає у тому, що кожна людина своєрідно сприймає, усвідомлює, інтерпретує дійсність на підставі конструкцій ментального досвіду. О. В. Яремійчук, Ю. В. Кушнір досліджували когнітивні стилі та особливості прояву стресостійкості у студентської молоді.

Сучасними науковцями було також досліджено та узагальнено окремі когнітивно-стильові характеристики та з'ясовано їх вплив на успішність навчання школярів, студентів; зв'язок когнітивно-стильової організації особистості з індивідуально-психологічними характеристиками; вплив стильових особливостей на становлення фахівця та на розвиток його інтелектуального потенціалу. Дослідники М.Є. Єгорова, В.А.Колга, Г.В.Куценко,Є.Т. Соколова, А.В. Соловійов, М.О. Холодна та ін. в психології когнітивних процесів на перше місце висувають диференційно – психологічний аспект, а саме: дослідження індивідуальної специфіки процесів переробки інформації, яка в загальному вигляді визначається як когнітивний стиль. Вчені вважають, що індивідуальні відмінності у способах отримання інформації, реагування на неї, методах аналітичної оцінки ситуації забезпечують стилі когнітивного реагування, відносно яких групи людей можуть бути подібними або ж відрізнятися одна від одної.

Мета статті – метою оглядової статті є актуалізація проблеми впливу когнітивно-стильових характеристик пізнавальної сфери на життєдіяльність особистості.

Виклад основного матеріалу. Однією з найгостріших проблем психології, безумовно, є проблема індивідуальних психічних відмінностей між людьми.

Протягом багатьох років науковці-психологи приділяли велику увагу когнітивним стилям. Головною причиною цього інтересу є те, що когнітивні стилі всебічно забезпечують зв'язок між пізнавальними процесами та явищами і особистістю і через це є синергетичним феноменом, що знаходяться на стику психології пізнання та психології особистості.

Також інтерес до когнітивних стилів обумовлений можливістю впровадити більш ефективні та продуктивні методи освітньої діяльності. У процесі навчання взаємодія учня чи студента з навчальною ситуацією залежить не лише від зовнішніх, а й від внутрішніх факторів, до яких у першу чергу належать когнітивно-стильові характеристики особистості, що і зумовлює у майбутньому стилі учіння.

Незважаючи на те, що проблема стильового підходу в психології має досить тривалу історію, вона все ж носить суперечливий характер, тому вивчення індивідуальних психічних відмінностей у сприйнятті, запам'ятовуванні та обробці інформації до сих пір залишається слабо розробленою проблемою та викликає особливий науковий інтерес.

Когнітивні стилі належать до базових характеристик індивідуальності. Але, оскільки вони формуються через призму вікової динаміки, та гендерних відмінностей, врахування зв'язку із фізіологічними властивостями та характеризують особливості сприйняття й обробки інформації про навколишній світ, а також виступають у ролі характеристики особистісної організації людини в цілому, вивчення їх є складним та потребує глибокого аналізу.

Теорії когнітивних стилів демонструють унікальність інтелектуальної діяльності кожної особистості у вигляді існування своєрідних індивідуальних методів взаємодії зі світом та методів пізнавального контакту з суб'єктами світу.

Незважаючи на високий інтерес до когнітивних стилів, в даний час час у психології немає цілісного уявлення про когнітивні стилі у структурі особистості і пов'язане це передусім з різноманітними науковими підходами до вивчення когнітивних стилів.

Існує кілька наукових підходів до вивчення когнітивних стилів. Так, один з підходів розглядає когнітивні стилі з погляду впливу на діяльність особистості процесів сприйняття. Відповідно до цього підходу когнітивні стилі зумовлені вродженими особливостями індивіда. Так, В. Колга визначає їх як своєрідну суб'єктивну реальність, що залежать насамперед від особливостей мозкового апарату та неусвідомлених механізмів захисту.

У сучасній літературі прослідковується тенденція розглядати когнітивний стиль через поняття аналітичність-холістичність. Це значною мірою обумовлюється психофізіологічною основою стилю. Вважається, що ліва півкуля мозку забезпечує аналітичний стиль, а права – холістичний. Так, Choi I., Коо М., Choi J. побудували шкалу аналізу-холізму (AHS) для вимірювання аналітичного та цілісного мислення. У дослідженні аналіз даних показав, що ті, хто отримав високі бали за AHS, демонстрували цілісну модель кращого виконання кожного завдання, ніж ті, хто мав низькі бали за шкалою холізму [1].

В рамках іншого, аналітичного підходу, поняття когнітивного стилю визначається через опосередкованість двома полюсами, такими як

полезалежність-поленезалежність, імпульсивність-рефлексивність, гнучкість – ригідність пізнавального контролю, толерантність – нетолерантність до нереалістичного досвіду, когнітивна простота – когнітивна складність та інші.

Частина дослідників трактує це поняття як одномірну характеристику, як певну стильову особливість пізнання, наприклад, «когнітивна простота – когнітивна складність». При цьому кожний із вимірюваних параметрів трактується як стиль, а сукупність різних параметрів – як сукупність стилів у однієї й тієї ж самої людини. Вони дуже різноманітні за способами діагностики, теоретичною інтерпретацією та широтою впливу на поведінку людини [2].

У дослідженнях Г. Уіткіна і Д. Гуденау когнітивні стилі трактуються як явище, що може змінюватися під впливом інтелектуального навантаження, навчання, освоєння професійних навичок тощо. Мобільність стильової поведінки дає змогу людині використовувати різні когнітивно-стильові стратегії залежно від цілей її діяльності й вимог ситуації, що є показником адаптивності й зрілості механізмів інтелектуальної регуляції [3].

Ще однією важливою проблемою посеред наукових досліджень є виявлення гендерних особливостей когнітивних стилів. В суспільстві поширеною є думка про існування так званої “жіночої” та “чоловічої” логіки, про більшу схильність чоловіків до аналітичних та логічних здібностей, а жінок – до інтуїтивних здібностей. У тому числі спостерігаються численні дослідження про гендерні особливості стилів мислення та про різну інтенсивність вираженості полюсів когнітивних стилів.

Так, серед біологічних факторів, які обумовлюють диференціацію статей, передусім виокремлюють генетичні чинники – відмінності у гормональній діяльності та у хромосомному наборі клітини, що формують морфологічні особливості й функціональну дивергенцію статей. Існування останніх обумовлене так званім „психологічним статевим диморфізмом”, що виявляється у неоднаковому характері психологічних і когнітивних процесів та рівні емоційності у жінок та чоловіків, різних способах мислення й сприйняття дійсності, схильностях до різних видів фізичної та розумової діяльності [4].

Жінки виражають емоції більш невимушено й відкрито, ніж чоловіки. Зазвичай жінки проявляють емоції, якщо хочуть привернути увагу і попросити про допомогу, чоловіки ж виражають тільки ті емоції, які підвищують їх статус і виражають домінантність [5].

Така різноманітність підходів до вивчення когнітивних стилів та їх структурної організації впливає на різноманітність визначення когнітивних стилів та говорить про те, що в даний час, як і раніше, зберігається багатозначність цього поняття.

Тим не менш, проаналізувавши різноманітні визначення науковців, можемо прийти до висновку, що більшість науковців визначає когнітивні

стилі як індивідуально-своєрідні способи переробки інформації, які характеризують специфіку менталітету конкретної людини і відмінні риси її інтелектуальної поведінки. У різних визначень когнітивного стилю є важливий загальний знаменник, або визначаюча властивість, що пов'язана з фіксацією ряду ознак цього психічного явища: когнітивний стиль - це характеристика пізнавальної сфери, яка свідчить про особливості її організації в кожній окремо взятої особистості і не має прямого відношення до конкретних властивостей її змісту.

Так, слушною є думка Г. Куценко про те, що когнітивний стиль є формально-динамічною характеристикою діяльності, її способом і стратегією, на відміну від рівня здібностей і характеристики діяльності. Когнітивний стиль характеризує діяльність із процесуальної точки зору. Тому когнітивні стилі свідчать про індивідуальні уподобання, установки та переважаючі способи опрацювання інформації. У такому випадку когнітивний стиль розглядається як незалежний від конкретної ситуації та змісту діяльності [6].

Важливо зазначити, що при дослідженні когнітивних стилів науковців віддають пріоритет не змістовним характеристикам пізнавальної діяльності, їх менше цікавить питання “що” людина думає, а акцент робиться на те “як” людина думає, тобто організаційна структура когнітивної діяльності є визначальною у дослідженні стилів пізнавальної діяльності. При цьому пріоритетними є типові для кожної особистості унікальні прийоми отримання і переробки інформації про навколишній світ і самого себе, а також усвідомлення своїх слабких і сильних сторін щодо вирішення різноманітних проблемних ситуацій.

У свою чергу, ці індивідуальні відмінності організації пізнавальної сфери утворюють різні стилі когнітивного реагування, відповідно до цього групи людей з різним типом когнітивного реагування є схожими та відрізняються одна від одної. Таким чином, поняття когнітивного стилю визначає, з одного боку, індивідуальні відмінності в процесах переробки інформації та, з іншого, типи людей залежно від унікальності особливостей їхньої когнітивної сфери.

З самого початку статус феноменології когнітивних стилів визначався з урахуванням низки важливих моментів: 1) індивідуальні відмінності інтелектуальної діяльності, позначені як когнітивні стилі, відмежовувалися від індивідуальних відмінностей у міру успішності інтелектуальної діяльності, що виявляються на основі психометричних тестів інтелекту (у вигляді IQ-відмінностей); 2) когнітивні стилі, будучи характеристикою пізнавальної сфери, в той же час розглядалися як прояв особистісної організації в цілому, оскільки індивідуалізовані способи переробки інформації виявлялися тісно пов'язаними з потребами, мотивами, афектами тощо; 3) когнітивні стилі оцінювалися, порівняно з індивідуальними особливостями традиційно

описуваних пізнавальних процесів, як форми інтелектуальної активності вищого порядку, оскільки їх основна функція полягала вже не стільки в отриманні та обробці інформації про зовнішні впливи, скільки в координації та регулюванні базових пізнавальних процесів; 4) когнітивні стилі трактувалися як посередники між суб'єктом і дійсністю, що надають прямий вплив на особливості перебігу індивідуальних адаптаційних процесів [7].

У галузі психологічного знання відбулася радикальна зміна низки позицій у розумінні природи індивідуальних інтелектуальних відмінностей. Було переглянуто критерії оцінки інтелектуальних можливостей людини. Ті, хто отримував низькі оцінки під час вирішення стандартних тестових завдань, у теоріях інтелектуальних здібностей (інтелекту) визнавалися інтелектуально неспроможними. У теоріях когнітивних стилів, навпаки, стверджувалося, що будь-який показник ступеня прояву будь-якого когнітивного стилю - це «хороший» результат, оскільки міра виразності того чи іншого стильового полюса характеризує ефективність інтелекту.

М.А. Холодна відмічає, що у різних визначень когнітивного стилю є спільний змістовний знаменник, пов'язаний з прийняттям ряду відмінних ознак цього психологічного утворення: 1) когнітивний стиль – це процесуальна (інструментальна) характеристика інтелектуальної діяльності, яка визначає спосіб отримання того чи іншого когнітивного продукту; 2) когнітивний стиль – біополярний вимір; це означає, що когнітивний стиль описується за рахунок звертання до двох крайніх форм пізнавального реагування; 3) когнітивний стиль – стійка в часі характеристика суб'єкта, яка проявляється на різних рівнях пізнавального функціонування; 4) до стилевих феноменів не застосовуються оцінювання, тому що представники кожного стилю мають значні переваги в тих ситуаціях, де їх індивідуальні якості сприяють ефективній поведінці [8].

Визначають такі когнітивні стилі: 1. Полезалежність – полenezалежність. 2. Імпульсивність – рефлексивність. 3. Ригідність – гнучкість пізнавального контролю. 4. Вузькість – широта діапазону еквівалента. 5. Широта категорії. 6. Толерантність до нереалістичного досвіду. 7. Когнітивна простота – складність. 8. Вузькість – широта сканування. 9. Конкретна – абстрактна концептуалізація. 10. Зрівняння – загострення [8].

Стильові особливості пронизують всі сфери діяльності особистості і, звичайно, чинять неабиякий вплив на становлення її самооцінки. Розглядаючи, когнітивні стилі в навчальній діяльності потрібно зазначити, що це індивідуально своєрідний спосіб засвоєння інформації в ході навчальної діяльності. Когнітивний стиль особистості визначається на основі того, як студент здобуває знання, як адаптується до ситуації та реагує на мінливі умови зовнішнього середовища.

Вперше у вітчизняній психології на особливість когнітивних стилів визначати успішність навчальної діяльності звернув увагу В.Колга, він дійшов висновку, що стиль може бути нейтральним щодо визначення ефективності діяльності, але може визначати оптимальність поведінкових та мислительних характеристик й впливати на результати етапів діяльності. Науковцем були встановлені взаємозв'язки між особливостями пізнавальних процесів відповідно стилю, при цьому стиль визначався за параметром аналітичність-синтетичність. Згідно з Г.Клаусом та В.Колгою, аналітичний когнітивний стиль виявляється ефективним при низькому темпі представлення навчальної інформації, великому числі повторень матеріалу, малій варіативності навчальних завдань, акценті на довільному запам'ятовуванні і саморегуляції функціонального стану. За даними В.Колги аналітичності відповідають понижені оцінки зі шкільної успішності, синтетичності відповідає підвищена результативність учбової діяльності. Найбільша научуваність та шкільна успішність спостерігається при співмірності процесів синтезу та аналізу. Синтетичність пізнавальних процесів сприяє переносу умінь вирішувати схожі задачі, а аналітичність сприяє вирішенню різнотипних задач [9].

Умінь переструктурувати, реорганізувати текст проявляється в особливостях конспектування лекційного матеріалу, а також наукової літератури. З'ясовано, що полenezалежні краще перекладають інформацію на «власну мову»: скорочують кількість слів, перефразовують думки, використовують засоби структурування тексту у вигляді абзаців тощо [9].

Вивчаючи значущість когнітивного стилю у навчальній і професійній діяльності, М. Тесля систематизувала наявні дослідження у групи залежно від предмета аналізу: 1) дослідження взаємозв'язку різних когнітивних стилів з успішністю навчальної та професійної діяльності;

2) дослідження особливостей надання переваги у виборі професійної діяльності осіб із різними когнітивними стилями; 3) дослідження змін когнітивно-стильових параметрів у процесі навчання й освіти; 4) дослідження можливостей формування когнітивних стилів [10].

Дослідники вважають, що когнітивні стилі виконують наступні функції: адаптивну, що складається в пристосуванні індивідуальності до вимог даної діяльності і соціального середовища; компенсаторну, оскільки формування стилю будується з урахуванням слабких сторін і з опорою на сильні сторони індивідуальності; системоутворюючу, що дозволяє, з одного боку, впливати на багато аспектів поведінки людини; самовираження, що складається з можливості індивідуальності виразити себе через унікальний спосіб виконання діяльності або через манеру поведінки. Отже, когнітивний стиль стає фундаментом для розвитку особистості, оскільки когнітивні стилі є оптимальною можливістю для формування та розвитку критичного мислення,

що у свою чергу, є фактором, що може впливати на використання особистістю продуктивних копінг-стратегій і сприяти покращенню загального рівня стресостійкості індивіда.

Під час переживання стресу і важких життєвих ситуацій відмінності між людьми мають очевидний характер та проявляються у різних поведінкових паттернах, в прояві когнітивних здібностей при оцінці ситуації, вирішенні проблеми та прогнозі виходу із проблеми. Копінг-стратегії завжди включають розумовий аналіз, який передбачає певні інтелектуальні дії, аналіз і обдумування способів рішення ситуації, пошук альтернативних способів подолання проблеми і т. д. Все це орієнтує людину на аналіз ситуації, дозволяє людині передбачити утруднення, згуртувати та акумулювати власні ресурси, прорахувати шанси на успіх. Когнітивна оцінка дозволяє розрахувати особистісні ресурси для цього. Когнітивна оцінка стосується не тільки ситуації, а й «себе самого», тобто вона включає і процес рефлексії, що дозволяє критично осмислювати свої стани, власну поведінку в тих чи інших ситуаціях, вносити корективи відповідно до мінливих умов, прогнозувати події та орієнтуватись на той чи інший результат подій. Рефлексія служить для аналізу власного досвіду подолання ситуацій, включаючи аналіз помилок та їх причин. Крім того, сприйняття себе як особистості, що цілеспрямована на досягнення успіху, віра у сили долати труднощі визначають ефективність копінг-поведінки. Когнітивна оцінка багато в чому залежить від рівня розвитку інтелектуальних здібностей людини.

Вплив когнітивно-стильових характеристик пізнавальної сфери на життєдіяльність конкретної особистості давно вже не викликає сумніву у дослідників. Так, на думку Уіткіна і Гуднау, полезалежні особи, які в цілому в більшій мірі покладаються на зовнішні чинники, виявляються внаслідок цього більш соціально-орієнтованими. Вони використовують захист, пов'язаний з відкиданням емоціогенного змісту (витіснення, негативізму). У той час як полenezалежні особи використовують захисти, які передбачають активну переробку пізнавального досвіду (ізоляцію, інтелектуалізацію, проєкцію), виявляючи тим самим велику здатність в контролі дій та регуляції афективних станів. Фактично, фундаментальна відмінність між полenezалежними і полenezалежними суб'єктами полягає в особливостях їх інформаційно-пошукових стратегій: полenezалежні використовують іншу людину як засіб вирішення проблемних ситуацій, тоді як полenezалежні суб'єкти спираються на свій власний досвід, вважаючи за краще самостійно аналізувати ситуацію і приймати рішення [11].

На сьогодні проведена значна кількість кореляційних досліджень, в яких виявлені значимі кореляції полenezалежності/полenezалежності з рівнем освіти (більш високий рівень освіти пов'язаний з більш незалежним перцептивним

стилем) та навчальною успішністю. Нещодавні дослідження, проведені на вибірці студентів-юристів в Національному університеті «Острозька академія», засвідчили, що найвищі позитивні кореляційні зв'язки спостерігаються саме між полenezалежністю та показниками успішності. Вивчення впливу параметру полenezалежності та полenezалежності на характер засвоєння навчального матеріалу показало, що у полenezалежних понятійна інформація структурована більш ієрархічно, ніж у полenezалежних. Полenezалежні, визначаючи поняття, шукають рішення в середині структури поняття, звертають увагу на вертикальні зв'язки і поміщають потрібне поняття в точне місце в семантичному ланцюзі. Полenezалежність-полenezалежність впливає на роботу з текстом, зокрема його розуміння, переструктурування та реорганізацію. Досліджено, що полenezалежність/полenezалежність проявляється як здатність виокремити змістовосмисловий гештальт на текстовому тлі. Зокрема ця здатність простежується у якості уміння виділити у інформаційному полі сув'язний, завершений, логічно-нерозривний ряд. У дослідженні Л.І.Романовської всі полenezалежні у процесі сприйняття тексту висловили думку, що текст їм зрозумілий, але жоден із них не продемонстрував достатньої глибини розуміння. У свою чергу, полenezалежні відзначали „суперечливість” тексту, вважали текст „незрозумілим”, проте так і не змогли по суті збагнути текст, зокрема прийняти „неправильний” текст із методики О.В. Улибіно[12].

Полenezалежні студенти мають аналітичну здатність у сприйнятті. Полenezалежні, навпаки, важко відповідають на проблемні питання, якщо перед ними складний контекст, оскільки ця здатність розглядається у зв'язку зі здатністю до аналізу та структурування у широкому спектрі інших видів інтелектуальної діяльності. Тобто їм потрібно більше зусиль, щоб побачити фрагмент у цілому образі, чи виокремити суть у складному цілому, їх відрізняє схильність приймати ситуацію в заданому, заздалегідь спланованому вигляді. Незалежні від поля люди активніше входять у освітній процес та процес навчання, де провідну роль грає мотивація та усвідомленість причини діяльності. Вони більше схильні відповідати на питання не чому я дію, а для чого я дію. Тобто суб'єктність як характеристика зрілої особистості виступає у їх діяльності на перший план. Загалом академічна успішність у них вища, оцінки виступають не як результат зовнішньої мотивації, а є результатом внутрішніх установок та переконань. Але щодо спілкування, полenezалежні виявляють відчуженість та низький рівень емпатії та інтересу до інших людей. Тобто характеризуються у соціальній сфері, як менш комунікабельні та товариські. Полenezалежні ж більш соціально адаптовані та продуктивні, активно спілкуються та менше усамітнюються, переважно використовують соціальні джерела інформації, відверті у прояві емоцій та думок, їх відрізняє емпатійне ставлення до інших, вони більшою мірою покладаються на зовнішні фактори.

Можемо з впевненістю відзначити, що фундаментальна відмінність між полезалежними і полenezалежними студентами полягає в особливостях їх пошукових стратегій: полезалежні використовують екстерн альні методи як засіб вирішення проблемних ситуацій, тоді як полenezалежні суб'єкти спираються на свій власний досвід, практичні орієнтири, опираються на себе та вважають доцільним самостійно аналізувати ситуацію і приймати важливі рішення.

Щоб створити оптимальні умови для навчання полезалежних студентів, необхідно: забезпечення соціального освітнього середовища; точні вказівки за максимального керівництва процесом навчання; запровадження орієнтаційних стратегій перед навчанням; забезпечення зворотнього зв'язку; застосування прикладів, що ілюструють навчальний матеріал. При навчанні полезалежних студентів доцільно використовувати методи навчання, які містять добре організовані, структуровані матеріали; застосовувати кейси, ситуаційні задачі з залученням навчальних пар з полезалежного учня і полenezалежного учня; структуровані вправи з підказками, що забезпечують приклади та контр-приклади.

Впровадження в практику шкільного навчання ідей стильового підходу, заснованого на індивідуальних відмінностях у сприйнятті, аналізі, структуруванні, осмисленні предмета, що вивчається, може значно підвищити якість процесу освіти. Цього можна досягти, застосовуючи методи та засоби навчання, які розроблятимуться з урахуванням індивідуальних відмінностей студентів у сприйнятті, застосуванні навчальної інформації.

Когнітивні стилі надзвичайно важливі у професійній діяльності та професійному відборі. Інформація щодо них дає змогу визначити оптимальні показники та схильності до конкретної професії, особливо у сфері комунікації. Без урахування психологічних особливостей сприймання та механізмів опрацювання інформації неможливий правильний підбір фахівців і виявлення значущих когнітивно-стильових показників. Аналітичне вивчення зв'язку між когнітивними стилями та результативністю діяльності дає змогу зробити висновок: стильові параметри визначають не лише способи діяльності, але і її успішність.

Такі зв'язки свідчать про перспективність досліджень у цьому напрямку, особливо коли йдеться про підвищення ефективності професійної діяльності. З'ясовано, що детермінація професійної діяльності та когнітивних стилів двостороння. Когнітивний стиль, корелюючи з усіма рівнями індивідуальних властивостей, впливає на професійну діяльність, і сам від неї залежить. Не лише когнітивно-стильова специфіка визначає ставлення до роботи та саму професійну компетентність, специфіка професійної діяльності також впливає на особливості когнітивних стилів, а в результаті – й на саму професійну компетентність[13].

Висновки. Таким чином, становлення стильового підходу стало свідченням трансформації предмета психології пізнання: якщо раніше психологія пізнання виступала як наука про загальні закономірності пізнавальної психічної діяльності, то тепер вона перетворилася на науку про механізми індивідуальних відмінностей між людьми в способах пізнання навколишнього світу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що когнітивні стилі визначають не тільки способи діяльності, але й її успішність. Особливості організації пізнавального досвіду визначають процес розуміння, оцінювання та інтерпретації, й тим самим впливають на конкретну поведінку людини, зокрема продуктивні аспекти навчальної діяльності. Слід наголосити на неприйнятності однозначного, лінійного підходу до оцінки ефективності того чи іншого когнітивного стилю. В різних ситуаціях різні когнітивні стилі по-різному пов'язані з успішністю: один і той самий стиль в одних ситуаціях може знижувати успішність діяльності, в інших, навпаки, сприяти успішному вирішенню задачі.

Слід зазначити, що необхідне подальше вивчення феномена когнітивних стилів як одного з перспективних напрямів як психології, так і педагогіки. Дуже цікавими можуть бути дослідження взаємозв'язку когнітивних стилів та обдарованості. Також слід звернути увагу на недоврозроблені методи діагностування когнітивних стилів через недостатню методичну базу. Що може також стати предметом подальших досліджень у цій галузі.

Слід відмітити велику перспективність досліджень в даному напрямку. Вони допоможуть краще охарактеризувати механізми мисленнєвої діяльності, а саме стратегії обробки інформації.

Виявлення зв'язків між когнітивним стилем та особливостями навчальної діяльності можуть стати в майбутньому основою для оптимізації освітнього процесу та його індивідуалізації з метою підвищення ефективності.

Література:

1. Choi I., Koo M., Choi J. Individual differences in Analytic Versus Holistic Thinking / I. Choi, M. Koo, J. Choi // Personality and Social Psychology Bulletin. – 2007. – Vol. 33. – № 5. – P. 691–705.
2. Пилявець Н. І. Сучасні підходи до визначення поняття «когнітивний стиль особистості» / Н. І. Пилявець, Є. М. Потапчук // Габітус : наук. журн. – 2021. – Вип. 26. – С. 117-121.
3. Палій А.А. Когнітивно-стильові детермінанти індивідуальності / А.А. Палій // Проблеми сучасної психології : збірник наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – 2011. – № 11. – С. 584–595.
4. Толстокорова А. Гендерні проблеми шкільної освіти / А. Толстокорова // Психолог. – 2003. – №34. – С. 8-10
5. Жеребкина И. Гендерные исследования: сборник трудов / И. Жеребкина. – Х.: ХЦГИ. – 1998. – С. 242-243.

6. Куценко Г. В. Возможности стильового підходу в управлінні процесом навчання. / Г. В. Куценко // Актуальні проблеми психології. – Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, —2001. Вип. 1. – 268 с.

7. Бондар С.І. Когнітивний стиль як індивідуальна стратегія переробки інформації особистістю. / С.І. Бондар // Вісник Харківського Університету. – № 498. – 2000. –С.13-17.

8. Холодная М.А. Типы интеллектуальной активности: стилевые и продуктивные характеристики / М.А. Холодная // Психолого-педагогические проблемы высшей и средней школы. – Томск. – 1989. – С. 19-33.

9. Пасічник І. Д. Роль когнітивно-стильових особливостей особистості в процесі навчальної діяльності / І. Д., Пасічник, С. Д Максименко // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Тематичний випуск «Актуальні проблеми когнітивної психології». – Острог. – 2010. – Вип. 14. – С. 3–10.

10. Тесля М. А. Структура и динамика интеллектуальных способностей и когнитивных стилей в учебной и профессиональной деятельности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. М. – 2005. – 213 с.

11. Witkin H. A., Goodenough D. R. Cognitive styles: Essence and Origins. Field dependence and field independence. – N.Y., – 1982.

12. Романовська Л. І. Когнітивний стиль особистості як чинник процесу розуміння тексту : Дис... канд. наук: 19.00.01 - 2005.

13. Попова М. Значущість когнітивних стилів для різних сфер професійної діяльності. / Попова М. // Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології" – (46). – С. 308–326.

References:

1. Choi I., Koo M., Choi J. (2007). *Individual differences in Analytic Versus Holistic Thinking*. Bethesda: Personality and Social Psychology Bulletin [in USA].

2. Pyliavets N. I. (2021). *Suchasni pidkhody do vyznachennia poniattia «kohnityvnyi stylosobystosti» [Modern approaches to defining the concept of "personal cognitive style"]*. Odesa: Habituc: science. Journal [in Ukrainian].

3. Palii A.A. (2011). *Kohnityvno-stylovi determinanty indyvidualnosti [Cognitive and stylistic determinants of individuality]*. Kamianets-Podilsky: Problems of modern psychology: collection of sciences. works of K-PNU named after Ivan Ohienko [in Ukrainian].

4. Tolstokorova A. (2003). *Genderni problemy shkilnoi osvity [Gender problems of school education]*. Kyiv: Psychologist. [in Ukrainian].

5. Zhrebkyna Y. (1998). *Hendernyye yssledovanyia: sbornyk trudov [Gender studies: collection of works]*. Kharkiv : KHTSGYI [in Ukrainian].

6. Kutsenko H. V. (2001). *Mozhlyvosti stylovoho pidkhodu v upravlinni protsesom navchannia. [Possibilities of a style approach in managing the learning process]*. Kyiv: Actual problems of psychology [in Ukrainian].

7. Bondar S.I. (2000). *Kohnityvnyi styl yak indyvidualna stratehiia pererobky informatsii osobystistiu. [Cognitive style as an individual strategy of processing information by a person]*. Kharkiv : Herald of Kharkiv University [in Ukrainian].

8. Kholodnaia M.A. (1989). *Typy yntellektualnoi aktyvnosti: stylevyye y produktyvnyye kharakterystyky [Types of intellectual activity: stylistic and productive characteristics]*. Tomsk: Psychological and pedagogical problems of higher and secondary schools. –[in Russian].

9. Pasichnyk I. D. (2010). *Rol kohnityvno-stylovykh osoblyvostei osobystosti v protsesi navchalnoi diialnosti [The role of cognitive and stylistic features of the individual in the process of educational activity]*. Ostrog : Scientific notes. [in Ukrainian].

10. Teslya M. A. (2005). *Struktura i dinamika intellektual'nyh sposobnostej i kognitivnyh stilej v uchebnoj i professional'noj deyatel'nosti* [Structure and dynamics of intellectual abilities and cognitive styles in educational and professional activities]. Moscow. [in Russian].

11. Witkin H. A., Goodenough D. R. (1982). *Cognitive styles: Essence and Origins. Field dependence and field independence*. N.Y [in USA].

12. Romanovska L. I. (2005). *Kognityvnyi styl osobystosti yak chynnyk protsesu rozuminnia tekstu* [Cognitive style of the individual as a factor in the text comprehension process]. Kyiv [in Ukrainian].

13. Popova M. *Znachushchist kohnityvnykh styliv dlia riznykh sfer profesiinoi diialnosti*. [Significance of cognitive styles for various spheres of professional activity]. Kyiv [in Ukrainian].

